

УДК 159.947:355.23(477)(045)

Олександр ЛАЗОРЕНКО

кандидат психологічних наук, доцент,
заступник начальника (заступник декана)
факультету забезпечення оперативно-службової діяльності,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8574-4882>

e-mail: lazoav@ukr.net

Людмила БОРОВИК

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальнонаукових та інженерних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2949-2187>

e-mail: blv_nadpsu@ukr.net

Артем ЧОРНИЙ

кандидат психологічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0009-0005-8105-1452>

e-mail: chorniart@gmail.com

**ПСИХОДІАГНОСТИКА МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО ВСТУПУ
ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

У статті досліджено особливості мотивації курсантів до вступу в заклад вищої освіти прикордонного профілю в умовах сучасних безпекових викликів, що зумовлені трансформацією характеру воєнних загроз та підвищенням вимог до професійної підготовки офіцерів Державної прикордонної служби України. Проаналізовано структуру мотиваційної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників, визначено домінуючі групи мотивів, серед яких провідне місце посідають соціальні мотиви та мотиви, пов'язані зі змістом майбутньої службової діяльності. Встановлено, що значущими також є пізнавальні, матеріальні та частково творчі мотиви, які по-різному проявляються у різних категорій курсантів.

Окрему увагу приділено виявленню рівня усвідомленості професійного вибору. Дослідження показало наявність частково неусвідомленої мотивації, що проявляється у невідповідності очікувань реальним умовам навчання, переоцінці власних можливостей та сумнівах щодо правильності обраного професійного шляху. Обґрунтовано, що такі особливості мотиваційної сфери зумовлені як соціально-психологічними чинниками, так і недостатньою поінформованістю абітурієнтів про специфіку майбутньої служби.

Визначено необхідність комплексного підходу до психодіагностики мотивації та системного психологічного супроводу курсантів на етапі їхнього професійного становлення. Запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення профорієнтаційної роботи, підвищення рівня усвідомленості професійного вибору та розвитку внутрішньої мотивації до служби.

Встановлено, що ефективність формування мотиваційної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників безпосередньо залежить від якості первинного професійного відбору, організації освітнього процесу та системного психологічного супроводу впродовж усього періоду навчання. Отримані результати можуть бути використані для

удосконалення механізмів підготовки кадрів у системі Державної прикордонної служби України та підвищення їхньої готовності до виконання завдань у сфері національної безпеки.

Ключові слова: мотивація; курсанти; офіцери-прикордонники; Державна прикордонна служба України; психологічна діагностика; професійна готовність; психологічна адаптація.

Oleksandr LAZORENKO, Liudmyla BOROVYK, Artem CHORNYI

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT OF CADETS' MOTIVATION TO ENTER THE NATIONAL ACADEMY OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

This article investigates the specific features of cadets' motivation to enter higher education institutions specialising in border security in the context of contemporary security challenges, which are caused by the transformation of the nature of military threats and the increasing demands on the professional training of officers of the State Border Guard Service of Ukraine. The structure of the motivational sphere of future border guard officers has been analysed, and the dominant groups of motives have been identified, amongst which social motives and those related to the content of future professional activities occupy a leading position. It has been determined that cognitive, material and, to some extent, creative motives are also significant, manifesting themselves in different ways among various categories of cadets. Particular attention has been paid to identifying the level of awareness regarding career choices. The study revealed the presence of partially unconscious motivation, reflected in the discrepancy between expectations and actual learning conditions, an overestimation of one's own abilities, and doubts regarding the correctness of the chosen career path. It has been proven that such features of the motivational sphere are determined by both socio-psychological factors and the applicants' lack of awareness regarding the specifics of their future service.

The need for a comprehensive approach to the psychological assessment of motivation and systematic psychological support for cadets during their professional development has been determined. Practical recommendations have been put forward for improving career guidance, raising awareness of career choices and fostering intrinsic motivation for service.

It has been determined that the effectiveness of shaping the motivational framework of future border guard officers depends directly on the quality of the initial professional selection process, the organisation of the educational process, and the systematic provision of psychological support throughout the entire period of training. The results obtained can be used to improve personnel training mechanisms within the State Border Guard Service of Ukraine and to enhance their readiness to perform tasks in the field of national security.

Keywords: motivation; cadets; border guard officers; State Border Guard Service of Ukraine; psychological assessment; professional readiness; psychological adaptation.

<https://doi.org/10.31891/PT-2026-2-38>

Стаття надійшла до редакції / Received 15.04.2026

Прийнята до друку / Accepted 20.05.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© Олександр ЛАЗОРЕНКО, Людмила БОРОВИК, Артем ЧОРНИЙ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В умовах докорінних змін у системі національної безпеки та оборони України, спричинених повномасштабною війною, Державна прикордонна служба України (ДПСУ) виконує не лише правоохоронні, а й бойові завдання. Це значно підвищує вимоги до професійної підготовки та психологічної готовності офіцерського складу, основи якого формуються під час навчання у відомчому закладі вищої освіти.

Важливим чинником належної професійної підготовленості офіцера-прикордонника є мотивація абітурієнтів до вступу, яка визначає їхню подальшу адаптацію, успішність в навчанні і готовність до служби. Сучасна молодь здійснює професійний вибір в умовах невизначеності, загроз та трансформації цінностей, що зумовлює складну структуру мотивації – від патріотичних переконань до прагнення соціальної стабільності.

Водночас існує суперечність між високими вимогами до офіцера-прикордонника та недостатнім рівнем усвідомленості професійного вибору абітурієнтів, які нерідко орієнтуються на зовнішній престиж або родинні традиції. Відсутність системного психологічного супроводу освітнього процесу може призводити до розчарування, зниження успішності та відрахування курсантів. Таким чином, дослідження мотиваційної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим для вдосконалення профорієнтаційної роботи, освітнього процесу та підвищення ефективності підготовки кадрів для ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивченню мотивації до навчання та мотивів до вступу до вузу присвячені праці І. Беловодова, О. Борисюк, С. Григор'євої, Л. Захаренко, О. Козлової, А. Лиман, О. Малооголової, Т. Мацевка, О. Никоненко, І. Павелко, В. Панченка, І. Сидоренко, Н. Юр'євої, Т. Юрченко-Шеховцової та ін. У переважній більшості дослідники відзначають домінування патріотичної мотивації поряд із важливістю соціального статусу. У дослідженнях закордонних вчених вивчено вплив мотивів для вступу на службу з точки зору організаційної ідентифікації та критичної дискреційної поведінки (Todd D. Woodruff) та проаналізовано вплив статі, віку, освіти, партнерського життя та батьківства на мотивацію до служби в збройних силах (M. Davidová, V. Holcner, L. Kubínyi, J. Neubauer, K. Binková, J. Laštovková). Однак, попри ґрунтовність наявних праць, питання специфічної мотивації до вступу саме в Національну академію Державної прикордонної служби

України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ) в умовах сучасних викликів потребує уточнення, зокрема в частині вивчення мотиваційної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників та правильності здійсненого ними вибору професії.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення мотиваційної спрямованості курсантів до вступу до прикордонного вишу та визначення правильності здійсненого ними вибору професії.

Виклад основного матеріалу

Проходження служби в лавах ДПСУ в умовах повномасштабної агресії висуває високі вимоги до психологічної готовності майбутніх офіцерів [4]. Сьогоднішній контингент курсантів НАДПСУ є неоднорідним: поруч із професійно орієнтованою молоддю (військовослужбовці військової служби за контрактом, випускники ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою) навчаються особи, які вступили до прикордонного вишу з цивільного життя, або ті, чий попередній військовий досвід обмежений лише теоретичною підготовкою шкільного курсу «Захист України».

Мотивація відповідає за реалізацію психологічної готовності до діяльності [5], у нашому випадку, до охорони та захисту державного кордону України. Недостатній розвиток мотиваційної сфери істотно обмежує можливості особистості щодо повноцінної реалізації власного потенціалу, оскільки саме мотиваційні чинники визначають спрямованість, інтенсивність і характер використання наявних здібностей.

У контексті професійного самовизначення курсантів особливого значення набуває усвідомлене прагнення досягти успіху в обраній сфері, що виступає внутрішнім ресурсом подолання наявних прогалин у знаннях чи навичках. Позитивна навчально-професійна мотивація, підкріплена вольовими якостями та орієнтацією на професійне зростання, створює сприятливі умови для поступового розвитку необхідних компетентностей [2]. Це особливо актуально для осіб, які вступають до НАДПСУ, адже специфіка майбутньої діяльності потребує не лише відповідного рівня підготовленості, а й високої внутрішньої готовності до саморозвитку та самовдосконалення. Таким чином, мотивація виступає не лише передумовою ефективного навчання, але й важливим компенсаторним механізмом, який забезпечує досягнення професійної зрілості навіть за умов початкової недостатньої сформованості окремих складових підготовки.

Перелік компонентів, які різні науковці включають до структури мотиваційної сфери, відображає багатовимірність і складність самого феномену мотивації. У науковій літературі до її складу відносять установки, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, мотиви, цілі та інші психологічні утворення, що визначають спрямованість поведінки особистості [1; 5; 6]. Така різноманітність підходів зумовлена відмінностями у теоретичних позиціях дослідників, а також специфікою об'єктів вивчення.

У контексті психологічної діагностики мотивації курсантів до вступу в НАДПСУ це має особливе значення, оскільки дозволяє розглядати мотивацію як цілісну систему взаємопов'язаних чинників. Відповідно, ефективна діагностика повинна враховувати не лише домінуючі мотиви вибору професії, але й глибинні потреби, особистісні цінності та соціальні установки, що зумовлюють прагнення до навчання і подальшої служби. Такий комплексний підхід дає можливість більш точно оцінити рівень сформованості мотиваційної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників і прогнозувати їхню готовність до професійної діяльності прикордонника.

Для визначення особливостей професійної мотивації різних категорій фахівців дослідники використовують методики: мотивації до успіху Т. Елерса, «Професійна мотивація» (В. Осьодла), «Автономність-залежність особистості у навчальній діяльності» (Г. Пригніна); тест-опитувальник мотивації досягнення А. Мехрабіана; «Мотиви до професійної діяльності» С. Гріншпун; «Методика визначення статусів професійної ідентичності», «Методика діагностики мотивації професійної діяльності (К. Замфір у модифікації А. Реана)», проєктивну методику «Метод мотиваційної індукції (ММІ) Ж. Нюттена» та ін. [7]. Ці та інші методики спрямовані на вивчення мотивації досягнення, професійної спрямованості, автономності та ідентичності. Також використовуються проєктивні методи й авторські анкети для комплексного аналізу мотиваційної сфери особистості.

Досліджуючи особливості формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників Л. Боровик на основі праць Є. Павлутенкова серед мотивів вибору професії виділяє наступні групи мотивів:

1. Соціальні (патріотизм, бажання захищати країну, надавати збройну відсіч ворогу, бажання приносити користь народу та державі, сприяння збереження і захисту миру, любов до Батьківщини, активна громадянська позиція тощо).

2. Моральні (розвиток та вдосконалення моральних якостей, самовдосконалення та саморозвиток, продовження сімейних традицій тощо).

3. Естетичні (подобається професія прикордонника, подобаються форма та умови праці, ідея романтизму, втілення мрії тощо).

4. Пізнавальні (бажання навчитись новому, розвиток інтелектуальних здібностей, розширення кругозору, формування аналітичного, логічного та критичного мислення, набуття нових знань, умінь та навичок, різнобічний розвиток особистості тощо).

5. Творчі (розвиток творчого потенціалу, можливість займатись науковою роботою, задоволення потреби у творчості).

6. Мотиви, пов'язані із змістом служби (бажання бути військовим, докладання вольових зусиль, потреба в емоційному навантаженні, бажання навчатися військовій справі та самореалізація в ДПСУ тощо).

7. Матеріальні (стабільність матеріального становища, гарантія працевлаштування, медичне забезпечення, соціальні гарантії тощо).

8. Престижні (авторитет серед друзів, престижність професії офіцера-прикордонника, можливість досягти високого становища в службі тощо).

9. Інші (вимога або порада батьків, знайомих, відсутність інших можливостей, вдало одружитися тощо) [2].

З метою визначення пріоритетних мотивів вибору професії офіцера-прикордонника було опитано 129 курсантів 1 курсу факультету забезпечення оперативно-службової діяльності НАДПСУ, серед яких курсантів зі статусом учасника бойових дій (УБД) – 15 чоловік, військовослужбовці за контрактом – 21 чоловік, ліцеїсти – 32 чоловіки, курсанти, що вже мають вищу освіту – 6 чоловік, курсанти, що мають професійно-технічну освіту – 15 чоловік, дівчат – 40. Їм було запропоновано оцінити ступінь впливу запропонованих мотивів на спонукання їх до вступу в НАДПСУ.

Згідно інструкції, курсантам було запропоновано оцінити кожен групу мотивів. Для цього їм необхідно було ознайомитись зі змістом кожного із тверджень та надати правдиві відповіді, що є відповідними певному вибору та відображають особисту оцінку кожного щодо того або іншого мотиву.

Для здійснення порівняльного аналізу та наочності представлення результатів опитування була побудована схема мотиваційної сфери опитаних курсантів, кількість яких з точки зору

реалізації вибіркового методу та математичної статистики є достатньою, щоб судити про загальну картину мотиваційної сфери усіх майбутніх офіцерів-прикордонників з досить високим ступенем надійності (рис.1).

Очевидним є те, що майже в усіх категоріях найбільш вагомими є соціальні мотиви та мотиви, пов'язані із змістом служби; для категорій УБД, військовослужбовців за контрактом та курсантів, що вже отримали професійно-технічну освіту важливими є також пізнавальні мотиви; для курсантів з вищою освітою та ліцеїстів вагомими є творчі мотиви. Майже для усіх категорій визначальними також є матеріальні мотиви та мотиви, пов'язані із змістом служби. В усіх категоріях слабо виражені естетичні мотиви та майже в усіх мотиви групи «Інші». Для дівчат мотиви цієї групи є достатньо вагомими, але майже в усіх було бажання навчатися та стати офіцерами-прикордонниками.

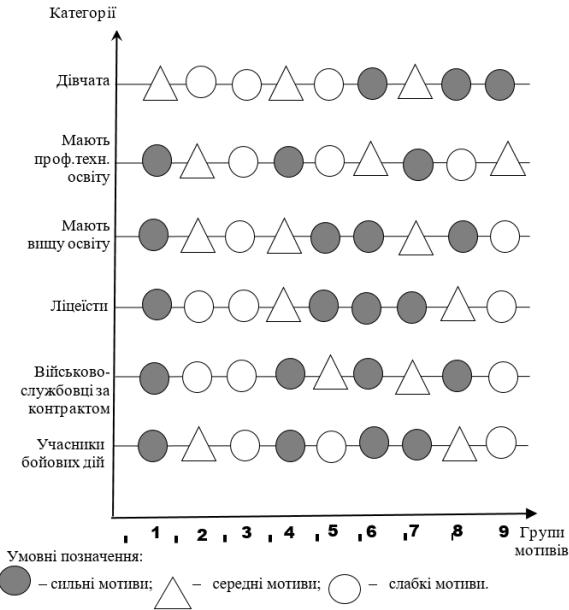

Рис. 1. Схема мотиваційної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників за категоріями

Отже, мотивація професійної діяльності майбутніх офіцерів ДПСУ зумовлюється не стільки гендерною приналежністю, скільки специфікою професійного відбору, умовами навчально-професійної підготовки та ціннісно-смысловим ставленням до майбутньої службової

діяльності, що підтверджується результатами наших попередніх досліджень [3, с. 3420].

Варто зазначити, що опитування проводилось на початку першого навчального семестру. Після проходження базової загальновійськової підготовки та перших місяців навчання було проведено ще одне опитування щодо правильності здійсненого вибору професії. Його результати представлені у таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитування курсантів 1 навчального курсу щодо правильності здійсненого вибору професії

№ з/п	Питання	Відповіді, у %		
		Так	Ні	Не знаю
1	Чи правильно Ви зробили свій вибір, вступивши до НАДПСУ?	85 (65,9%)	22 (17,05%)	22 (17,05%)
2	Чи зробили б Ви свій вибір щодо вступу до НАДПСУ, якщо б повернути час назад?	57 (44,2%)	43 (33,3%)	29 (22,5%)
3	Самооцінка підготовленості до військової служби та впевненості у собі.	56 (43,4%)	61 (47,3%)	12 (9,3%)
4	Чи є Ваш вибір навчання в НАДПСУ потребою в досягненні соціального престижу та поваги з боку Ваших друзів?	44 (34,1%)	58 (45,0%)	27 (20,9%)
5	Чи відповідають Ваші уявлення до вступу з реаліями навчання в НАДПСУ?	48 (37,2%)	57 (44,2%)	24 (18,6%)

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що має місце переоцінка своїх бажань і можливостей, а саме: 57 (44,2%) майбутніх офіцерів-прикордонників виявились дещо неготовими до реалій навчання та військової служби; 43 (33,3%) курсантів не зробили б повторно свій вибір щодо вступу в НАДПСУ, але при цьому 85 (65,9%) вважають, що зробили правильний вибір; 61 (47,3%) курсантів переоцінили власні можливості щодо підготовленості до військової служби.

Отримані результати демонструють наявність недостатньо сформованої та частково неусвідомленої професійної мотивації у значної частини курсантів 1 курсу навчання. Зокрема, спостерігається розрив між декларованим позитивним ставленням до обраної професії і реальним досвідом навчання та служби. Це може вказувати на переважаючий вплив таких груп мотивів, як престижні, матеріальні та ідеалізоване уявлення про професію офіцера-прикордонника, що не відповідає її реальним очікуванням. Переоцінка власних можливостей і неготовність до труднощів свідчать також про недостатній рівень

психологічної підготовленості та професійної поінформованості на етапі вступу.

На основі проведеного дослідження ми розробили практичні рекомендації, які спрямовані на оптимізацію процесу психологічної адаптації курсантів, а також на підвищення рівня їхньої навчально-професійної мотивації та ефективності службової діяльності. Загальний зміст рекомендацій наступний: профорієнтаційну роботу до вступу спрямувати на реалістичне інформування про умови навчання та служби з залученням курсантів старших курсів; здійснювати психологічний супровід абітурієнтів і курсантів (продовжувати практику діагностики мотивації, психологічної готовності, проводити корекційні заходи); розвивати внутрішню мотивацію через формування ціннісного ставлення до служби, усвідомлення її змісту та значущості; проводити тренінги з психологічної стійкості, саморегуляції та адаптації до військового середовища.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження дозволило встановити, що мотивація курсантів до вступу в НАДПСУ має складну, багатокомпонентну структуру, у якій провідне місце займають соціальні мотиви та мотиви, пов'язані зі змістом майбутньої служби. Важливими є також пізнавальні, творчі та матеріальні мотиви. Водночас виявлено, що у значної частини курсантів професійна мотивація є недостатньо сформованою та частково неусвідомленою, що проявляється у переоцінці власних можливостей, невідповідності очікувань реаліям навчання та сумнівах щодо правильності обраної професії.

Отримані результати підтверджують необхідність впровадження комплексного підходу до психологічної діагностики та супроводу формування мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників, як на етапі вступу, так і під час навчання у прикордонному виші. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для вдосконалення системи професійного відбору, профорієнтаційної роботи та організації психологічного супроводу курсантів з метою підвищення їхньої навчально-професійної мотивації та готовності до служби.

Основними напрямками подальших досліджень можуть бути визначення особливостей сформованості мотивації курсантів до професійної діяльності залежно від курсів навчання та спеціальностей.

Література

1. Борисюк О. М. Емпіричне дослідження мотивації до управлінської діяльності майбутніх офіцерів поліції на різних етапах професійного становлення. *Серія психологічна : зб. наук. пр. Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 7-15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-2-1>
2. Боровик Л. В. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників: теорія та практика : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. 292 с.
3. Лазоренко О. В., Маковський А. О. Гендерні особливості мотивації до професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників: психодіагностичний аспект. *Перспективи та інновації науки*. 2026. №1(59). С. 3414-3421. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-3414-3421](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3414-3421)
4. Лазоренко О. Психологічна підготовка прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. 246 с.
5. Павелко І. І., Беловодов І. Ф. Дослідження мотиваційної спрямованості курсантів до військово-професійної діяльності. *Збірник наукових праць Військової академії* (м. Одеса). 2022. № 1 (17). С. 154-162. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/4/79/251537>
6. Панченко В. Ю., Сидоренко І. І. Класифікація рівнів мотивації до навчання курсантів вищих військових навчальних закладів. *Честь і закон*. 2024. № 1 (86). С. 102-110.
7. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий дім «Слово», 2020. 212 с.

References

1. Borysiuk O. M. Empirical research on motivation to managerial activity of future police officers at different stages of professional development. *Series psychological: collection of scientific papers of the Lviv National University of Internal Affairs*. 2024. No 2. S. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-2-1>.
2. Borovyk L. V. Forming psychological-pedagogical competence of future border officers: theory and practice: monograph. Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2018. 292 s.
3. Lazorenko O. V., Makovskiy A. O. Gender features of motivation to professional activity of future border officers: a psychological diagnostic aspect. *Perspectives and Innovations in Science*. 2026. No 1(59). S. 3414–3421. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-3414-3421](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3414-3421).
4. Lazorenko O. Psychological preparation of border units for actions in extreme conditions: diss. ... cand. psychol. sci.: 19.00.09. Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2014. 246 s.
5. Pavelko I. I., Bielovodov I. F. Research on the motivation of individuals to learning in the information society: monograph / ed. N. V. Prok. Kyiv: Publishing House "Slovo", 2020. 212 p.

Odesa). 2022. No 1(17). S. 154–162. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/4/79/251537>.

6. Panchenko V. Yu., Sydorenko I. I. Klasyfikatsiia rinviv motyvatsii do navchannia kursantiv vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv. Chest i zakon. 2024. No 1(86). S. 102–110.

7. Psykholohichna diahnostyka motyvatsii osobystosti do navchannia v umovakh informatsiinoho suspilstva: monohrafiia / za red. N. V. Prorok. Kyiv: Vydavnychiy dim «Slovo», 2020. 212 s.